

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- Autor:** Zuzana Štichová
- Vzdělávací oblast:** Umění a kultura – hudební výchova
- Téma:** Baroko v hudbě
- Ročník:** 8.
- Datum vytvoření:** únor 2013
- Materiál:** VY_32_INOVACE_S2.2_HV.8.11
- Anotace:** Výkladový list s popisem základních rysů, hudebních forem a představitelů hudebního baroka. Součástí materiálu je pracovní list s otázkami týkajícími se hlavního představitele hudebního baroka – J. S. Bacha
- Metodické pokyny:** Žáci pracují s textem, na základě přečteného vyhledávají odpovědi na otázky v pracovním listě. Odpovědi na otázky lze vyhledávat na internetu, lze uložit i jako domácí práci.
- Pomůcky:** vytištěné pracovní listy pro žáky
- Zdroje:** Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Baroko [online]. c2013 [citováno 13. 02. 2013]. Dostupný z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Baroko&oldid=10241752>>
- Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Johann Sebastian Bach [online]. c2013 [citováno 13. 02. 2013].
Dostupný z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Johann_Sebastian_Bach&oldid=10275396>

Baroko v hudbě

- Období **hudebního baroka** je obvykle kladeno mezi roky **1600 a 1750**. Jedná se samozřejmě pouze o orientační vymezení.
- Termín **baroko**, přejatý z dějin umění, je odvozen z portugalského a francouzského **barroc**, tzn. **perla nepravidelných tvarů**. V tomto případě platí označení pro nabubřelost starého umění, barokní hudba platila za harmonicky zmatenou, melodicky obtížnou, kostrbatou, zkrátka barokní. Teprve 19. století přineslo kladné hodnocení baroka.
- **Kolem roku 1600** navíc **přichází opera**. Tato forma **kombinuje poezii, divadelní hru, výtvarné umění a hudbu**. Vznikla jako výsledek snah skupiny italských intelektuálů, kteří chtěli oživit ducha starého řeckého dramatu, ve kterém hrála hudba klíčovou úlohu. První velká opera byla **Orfeo**, od **Claudia Monteverdiho**, a byla poprvé předvedena veřejnosti v roce 1607.
- Kolem roku 1750 (úmrť J. S. Bacha) probíhá další, o něco méně jasná změna, kolem roku 1730 se hudba zjednodušuje, je více přirozená, kolem roku 1780 již navazuje v klasicismus.
- **Byly vynalezeny nové polyfonní formy**, a stejně jako v renesanci bylo umění kontrapunktu esenciálním umem každého barokního skladatele. **Kánony a fugy**, dvě velmi striktní formy imitační polyfonie, byly extrémně populární. Od skladatelů se dokonce běžně očekávala schopnost improvizovat fugu kdykoli a na okamžité přání, měli-li být na tehdejší poměry nazváni opravdovými skladateli.

Polyfonie (řecky vícehlas) je skladebná technika, při níž skladbu vytvářejí dva, tři, čtyři i více samostatných hlasů. Žádný z nich přitom není vedoucí, žádný doprovázející.

Polyfonní znamená

1. *charakteristiku hudební kompozice s více, různě vedenými hlasy. Opakem polyfonie je homofonie. Polyfonie se vyvinula v evropské vokální hudbě pozdního středověku, avšak svého vrcholu dosáhla postupně 16. stoletím počínaje. Přenos techniky polyfonie do instrumentální tvorby znamenal vnik nových forem (např. fuga).*
 2. *schopnost některých hudebních nástrojů, např. syntezátorů nebo většiny klávesových nástrojů hrát současně mnoho tónů (mnohohlasé nástroje).*
- Na počátku barokní éry **vznikl také orchestr**, který se vyvinul z doprovodu operní a vokální hudby. Nejoblíbenější barokní hudební formou bylo "concerto", ve kterém hrál sólový instrumentalista (nebo malá skupina sólistů) "proti" orchestru, čímž vznikají zajímavé kontrasty v dynamice a melodii.
 - **Barokní hudba**, která představovala naplnění zcela nových ideálů, **se výrazně lišila od hudby renesanční**. Obecně lze říci, že barokní hudba je charakteristická polaritou sopránu a basu. Tyto dva hlasy provádějí základní melodii v kontrapunktu a ostatní hlasy slouží jako harmonická výplň, doprovod. Pro barokní hudbu je typická zpěvnost, zcela **záměrná libivost** a emocionální působivost – hlavním úkolem barokní hudby je přenášet pocity na posluchače, působit.
 - Za největší barokní skladatele jsou všeobecně považováni **Georg Friedrich Händel** a **Johann Sebastian Bach**.
 - České země v období baroka začaly dohánět náskok evropské špičky a v tomto období se vlastně prvně významněji zapsaly do dějin hudby.
 - Nejvýznamnější českými barokními skladateli jsou **Adam Michna z Otradovic**, **Pavel Josef Vejvanovský**, **Jan Dismas Zelenka**, **Bohuslav Matěj Černohorský** a **Šimon Brixí**. Prostředí českého hudebního baroka bylo významně vázáno na vídeňský habsburský dvůr. Velký podnět české hudbě přinesla 1723 korunovace Karla VI. českým králem, během níž se Praha rozzářila řadou skvělých barokních kompozic, zvláště oper a oratorií. Vrcholem bylo uvedení korunovační opery Constanza e Fortezza (Stálost a síla), již zkomponoval vrchní císařský kapelník a velká osobnost soudobé hudební Evropy Johann Joseph Fux, mj. učitel Jana Dismase Zelenky.

Johann Sebastian Bach

(21. března 1685 Eisenach – 28. července 1750 Lipsko)

- byl německý hudební skladatel a virtuóz hry na klávesové nástroje, považovaný za jednoho z největších hudebních géníů všech dob a završitele barokního hudebního stylu. Bachovo dílo mělo a má značný vliv na další vývoj hudby počínaje Mozartem a Beethovenem až po Schönberga nebo Goreckého.

Ve své době proslul především jako interpret a improvizátor, jako skladatel však nebyl příliš uznáván – jediné dílo, které za svého života mohl publikovat tiskem, byly Matoušovy pašije. Bachova hudba byla vnímána jako konzervativní a po jeho smrti upadla na padesát let téměř v zapomnutí. Až počínaje Felixem Mendessohnem Bartholdym se od první poloviny 19. století začala postupně opět více hrát.

Bach působil ve světských i církevních službách na různých místech Německa, nejvýznamnější jeho působišť byla Výmar, Köthen a Lipsko. Mezi jeho nejznámější kompozice patří Braniborské koncerty, Dobře temperovaný klavír, Mše h-moll, Matoušovy pašije, Umění fugy, Hudební oběť a Goldbergovské variace.

Georg Friedrich Händel

(*23. 2. 1685 Halle, +14. 4. 1759 Londýn)

německý skladatel, který byl jedním z předních představitelů hudebního baroka a evropské hudby.

V roce 1702 se stal varhaníkem Kreuzkirche v Halle, a v letech 1703-1707 působil v Hamburku v městské opeře, pro niž napsal **4 opery**. V dubnu roku 1707 pak odcestoval do Říma, kde si osvojil italský operní, oratorní a instrumentální sloh a měl velké **úspěchy jako skladatel a klavírní virtuos**. Poté G. F. Händel chvíli pobýval v Hannoveru, kde se skladatel věnoval převážně instrumentální tvorbě. Od roku 1712 žil trvale v Londýně a stal se **největším představitelem italské opery Seria v Anglii**. V letech 1720-1737 založil a vedl 3 operní společnosti, které zanedlouho ztroskotaly na odporu buržoazie proti opeře Seria – umění aristokracie.

Vrcholná díla G. F. Händela

- 42 oper, např. **Rinaldo, Giulio Cesare, Xerxes**,
- 12 velkých orchestrálních kantát, 22 oratorií (např. **Semele, Hercules, Mesijáš, Theodora, Alexander Balus, Josef a jeho bratři**), sborové kantáty (**Alexandrův svátek, Óda ke dni sv. Cecílie, Triumf času a pravdy**), dále koncerty pro orchestr (**Vodní hudba, Hudba k ohňostroji**), 4 **sbírky klavírních skladeb** a mnoho jiných.

Antonio Vivaldi

(4. března 1678, Benátky – 28. července 1741, Vídeň)

Přední skladatel barokní hudby a houslista. Právě on ustálil formu a nalezl tematiku odpovídající podobě koncertu tak, jak ji dodnes známe. Miloval housle, ale psal také pro flétny a fagoty. **Stvořil přes 470 koncertních skladeb**, ale za jeho života byla vydána necelá sedmina (72 koncerty). V roce 1703 se stal učitelem hudby v dívčím sirotčinci (Ospedale della Pieta) až do svého odchodu z Benátek v r. 1740. Navíc vedl vlastní kapelu Ospedalle della Pieta, kterou řídil čtyřicet let.

Velký zájem vzbudila už jeho první **sbírka koncertů L'Estro armonico** (Harmonický nápad, nebo též vrtoch) op. 3 vydaná r. 1711 v Amsterdamu. Roku 1725 vyšla **sbírka Il Cimento dell'Armonia e dell'Invenzione** (Zkouška harmonie a invence), obsahující dvanáct skladeb, mezi nimi také **Čtvero ročních období** a **Le tempesta di mare (Mořská bouře)**. Tato sbírka byla věnována pražskému hraběti Václavu Morzinimu, jemuž své skladby pravidelně zasílal. Jeho **Stabat Mater** patří k nejzdařilejším dílům duchovní hudby.

Kromě pobytu v Benátkách působil Vivaldi také v Mantově (1718 - 20), ve Florencii a Římě. Na přelomu 1730/31 pobýval proto Vivaldi v Německu a patrně také v Čechách. Roku 1740 odešel do Vídně, patrně na pozvání císaře Karla VI. Rok na to zemřel, zakrátko bylo jeho dílo zapomenuto. Ze slavných současníků z něho čerpal Johann Sebastian Bach, jehož však potkal podobný osud. Když Evropa po letech objevovala Bacha, objevila s ním opět i Vivaldiho.

Johann Sebastian Bach

21.března 1685 (Eisenach) - 28.července 1750 (Lipsko).

ŽIVOTOPIS:

Johann Sebastian Bach se narodil 21. března 1685 v městečku Eisenach v Durynsku v Německu. Jeho otec Johann Ambrosius tam byl dvorním hudebníkem. První zkušenosti ve hře na klávesové nástroje a na housle tedy získal u svého otce. Jenže otce ztratil již v deseti letech, a protože matka mu také brzy zemřela - dokonce ještě o rok dříve, ujal se ho starší bratr, který již byl ženatý a varhaničil v Ohrdrufu.

V novém domě pokračoval malý Johann Sebastian Bach ve studiu. Když mu bylo patnáct let, musel již začít vydělávat. Odešel do Lüneburgu, kde působil v chlapeckém sboru jako zpěvák. Takové sbory byly tenkrát obvyklé ve většině chrámů. Po ztrátě chlapeckého hlasu však musel sbor opustit. Členové rodiny Bachů, působících v durynských městečkách a obcích měli pěkný zvyk. Udržovali vzájemné rodinné vztahy a jednou v roce pořádali svůj sjezd. Přátelské vztahy měly tu výhodu, že jednotliví členové se navzájem upozorňovali na uprázdněná místa. Tímto způsobem se Johann Sebastian Bach dozvěděl o varhanickém místě v Arnstadtu.

Poněvadž však chrámové varhany ještě nebyly dostavěny, vydal se do Výmaru, kde se stal dvorním hudebníkem. Ve Výmaru nezůstal Johann Sebastian Bach dlouho. V srpnu roku 1703 nastoupil jako varhaník v Arnstadtu. Ve svém povolání se snažil neustále zdokonalovat. Byl neobyčejně pracovitý, studoval a trpělivě opisoval díla cizích mistrů, takže mu neušlo, co kde bylo v hudbě nového.

OBDOBÍ VRCHOLU JEHO TVORBY

Postupem času si Johann Sebastian Bach brzy získal pověst výborného virtuosa a improvizátora ve hře na varhany a cembalo. Jako by si ani nebyl vědom svého mimořádného nadání. Tvrdil, že kdyby každý tolik a tak vytrvale pracoval, byl by stejně dokonalý. Johann Sebastian Bach byl varhaníkem také v Mühlhausenu, ale nevydržel tam déle než rok. Dočkal se tam však jednoho úspěchu, jakých za svého života mnoho neužil: prvního vytištění jedné ze svých skladeb.

Po Mühlhausenu následoval opět Výmar - mladý umělec tam nastoupil do služeb vládnoucího vévody jako houslista i jako varhaník. V době tamějšího pobytu Johann Sebastian Bach horlivě komponoval. Seznamoval se blíže s italským hudebním uměním, které na rozhraní 17. a 18. století rozkvetlo novým květem. Seznámení s italskou hudbou ho pochopitelně podnítilo k vlastní tvorbě podobných forem. Jeho všestranné umění nezůstalo nepovšimnuto, v roce 1714 byl povýšen na koncertního mistra. Ctižádost mladého muže měla však vyšší cíle: byl by se rád stal kapelníkem. Když se toto místo později uvolnilo a vévoda pro něj vybral jiného hudebníka, cítil Bach, že mu bylo ukřivděno. Jeho žádost o okamžité propuštění vyvolala prudký konflikt s vévodou.

Rozhořčený Bach svou žádost neodvolal a odešel. Nové působiště našel opět u dvora, ve městě Köthenu. Na tomto místě se Johann Sebastian Bach věnoval hojně cembalu. Napsal anglické suity, Francouzské suity a obsáhlou sbírku preludií a fug ve všech tóninách. Doba Bachova působení v Köthenu dala vzniknout také jiné než instrumentální hudbě klavírní. Jsou to slavné Sonáty pro sólové housle a Sonáty pro sólové violincello. Ale dobrá doba skončila, jakmile se vévoda oženil.

Jeho manželka neměla pro hudbu porozumění a vévoda změnil své zájmy a přestal se o Bacha zajímat. V květnu roku 1723 nastoupil Johann Sebastian Bach své poslední a nejdelší zaměstnání, tomášský kantorát v Lipsku. Lipsko bylo už tenkrát hudebním střediskem a chlapecký sbor kostela sv. Tomáše byl významný.

JEHO SOUKROMÝ ŽIVOT.

Už za Bachova života se doba pozvolna přikláněla ke tvorbě jednodušší, melodičtější a poslechem snáze přístupné. Skladatel těžce nesl tento obrat a zůstal věren svému slohu. Nezmínili jsme se téměř o Bachově soukromém životě. Víme toho jen velmi málo.

Bach byl dvakrát ženatý: 1707 si vzal vzdálenou příbuznou Marii Barbaru Bachovou, měli 7 dětí. Po její smrti se oženil v r. 1721 s Annou Magdalenou Wülkenovou (o 16 let mladší) a měli dalších 13 dětí. Ze všech potomků Bacha přežilo pouze 9 dětí, čtyři z jeho synů se stali proslulými hudebníky. Byli to Wilhelm Friedmann, Carl Philipp Emanuel, Johann Christoph a nejmladší Johann Christian.

Přibližně rok před smrtí Bach přišel o zrak – měl pravděpodobně šedý zákal.

Z Bachovy tvorby je mnoho nenávratně ztraceno. Johann Sebastian Bach byl za svého života ceněn jako výborný varhaník, ale nebyl uznávaným a slavným skladatelem. Když roku 1750 zemřel nevěnovala tomu veřejnost žádnou pozornost.

DÍLO:

Johann Sebastian Bach byl za svého života ceněn jako výborný varhaník, nebyl však uznávaným a slavným skladatelem. V Bachově díle dochází k syntéze různých vlivů a trendů dosavadního barokního hudebního vývoje., Velké množství duchovních i světských kantát. Dokonalé ovládnutí kontrapunktu a nevyčerpatelnou fantasií předvedl v Umění fugy, kde na jedno téma vytvořil 15 fug a 4 kánony. Podobný charakter má i Hudební oběť (nedokončeno) – není určeno, pro jaké nástroje je napsaná.

Chrámové kantáty: Matoušovy a Janovy pašie, Vánoční oratorium, Mše h moll.

Vytvořil rozsáhlé a nedostížené **dílo pro varhany**, (asi 35 fug, před něž jsou stavěny toccaty, fantasie, nebo preludia).

Pro cembalo a klavír: Malá preludia a fugety, Knížka skladeb pro Annu Magdalenu Bachovou, 2hlasé invence, 3hlasé symfonie, Anglické a Francouzské suity, Partity, Dobře temperovaný klavír – 48 preludií a fug ve všech durových a mollových tóninách, Goldbergovy variace, Chromatická fantasie, Toccata a fuga d moll a další.

Komorní sonáty: Sonáty pro sólové housle, Sonáty pro violoncello a cembalo, 6 suit pro sólové violoncello, 6 Braniborských koncertů .

Z našeho pohledu byl Johann Sebastian Bach velikánem, který ve svých skladbách shrnul a uzavřel celou epochu hudebního vývoje nazývanou dnes baroko.

Johann Sebastian Bach není jediným skladatelem tohoto období, který je takto hodnocen. Podobně shrnující a zásadní dílo vytvořil Bachův krajan Georg Friedrich Händel. Oba skladatelé neměli společný jen původ. Narodili se ve stejném roce (1685) a i závěr jejich života byl ironií osudu obdobný - oba oslepli a zemřeli na následky operace anglického "okulisty" Johna Taylora. Jejich životní osudy jsou však rozdílné a i jejich skladatelské odkazy se spíše doplňují, než by se vzájemně překrývaly.

Johann Sebastian Bach nenapsal ani jednu operu. Ve skromných poměrech německých zámeckých kapel k tomu ani neměl příležitost.

Braniborské koncerty i ostatní Bachova koncertantní díla vycházejí spíše z tradice benátské, kterou reprezentují skladatelé Antonio Vivaldi a Tomaso Albinoni. Johann Sebastian Bach zemřel jako vážený lipský kantor, jeho dílo však po jeho smrti bez výjimky upadlo v zapomnění na téměř sto let.

Skutečný zlom v zájmu o Bachovo dílo však nastal až v r. 1829, kdy německý skladatel Felix Mendelssohn-Bartholdy provedl Matoušovy pašie v Berlíně a vzbudil tím nový zájem o dílo J. S. Bacha a zasloužil se o jeho hudební nesmrtelnost. Dnes platí Johann Sebastian Bach za jednoho z největších hudebníků vůbec, jeho dílo je pevným základem, na němž budují další generace své umění.

ŘEŠENÍ odpovědí na otázky ze života a díla J. S. Bacha:

1. Kdy a kde se Bach narodil? **21.března 1685 (Eisenach)**
2. Kdy a kde zemřel? **28.července 1750 (Lipsko)**
3. Kolika let se dožil? **65**
4. Kdo byl jeho prvním učitelem hudby? **Jeho otec**
5. Na jaké nástroje v dětství hrál? **Na klávesové nástroje a na housle**
6. Vyjmenujte města, v nichž působil jako varhaník **Armstadt, Výmarn, Mühlhausen, Köthen, Lipsko**
7. Kolikrát byl ženatý ? **2x**
8. Měl celkem **20** dětí, ale přežilo jich pouze **9** (Doplň)
9. Kolik jeho synů se živilo hudbou? **4** Vyjmenuj alespoň dva: **Wilhelm Friedmann, Carl Philipp Emanuel, Johann Christoph a Johann Christian.**
Pro který nástroj psal fugy, preludia, toccaty a fantasie? **varhany**
10. Doplň názvy skladeb: Dobře **temperovaný** klavír, Knížka skladeb pro **Annu Magdalenu Bachovu**
Braniborské **koncerty**
Anglické a **francouzské** suity, **Matoušovy** a Janovy **pašie**
11. Kolik napsal za svůj život oper? **žádnou**
12. Co se mu stalo rok před smrtí? **Přišel o zrak**
13. Byl za svého života více uznávaným skladatelem nebo spíš slavným varhaníkem? **spíše varhaníkem**
14. Je pravda, že po jeho smrti jeho dílo upadlo v zapomnění? **ano**
15. V jakém století bylo jeho dílo znova objeveno? **19.**
16. Jak se jmenoval skladatel, který jeho dílo provedl Berlíně? **Felix Mendelssohn-Bartholdy** V kterém to bylo roce? **1829**
17. Jaké to byly skladby? **Matoušovy pašie**
18. Jak se jmenoval skladatel, který se narodil ve stejném roce a tvořil podobně orientované dílo?
Georg Friedrich Händel

Vyhledejte v textu odpovědi na otázky ze života a díla J. S. Bacha:

Jméno:.....třída:.....

1. Kdy a kde se Bach narodil?.....
2. Kdy a kde zemřel?.....
3. Kolika let se dožil?.....
4. Kdo byl jeho prvním učitelem hudby?.....
5. Na jaké nástroje v dětství hrál?.....
6. Vyjmenujte města, v nichž působil jako varhaník:.....
.....
7. Kolikrát byl ženatý ?.....
8. Měl celkem.....dětí, ale přežilo jich pouze..... (Doplň)
9. Kolik jeho synů se živilo hudbou?.....Vyjmenuj alespoň dva:.....
.....
10. Pro který nástroj psal fugy, preludia, toccaty a fantasie?.....
11. Doplň názvy skladeb: Dobřeklavír, Knížka skladeb pro.....
....., Braniborské.....,
Anglické asuity, a Janovy.....
12. Kolik napsal za svůj život oper?.....
13. Co se mu stalo rok před smrtí?.....
14. Byl za svého života více uznávaným skladatelem nebo spíše slavným varhaníkem?.....
15. Je pravda, že po jeho smrti jeho dílo upadlo v zapomnění?
16. V jakém století bylo jeho dílo znova objeveno?.....
17. Jak se jmenoval skladatel, který jeho dílo provedl Berlíně?.....
18. V kterém to bylo roce?.....
19. Jaké to byly skladby?.....
20. Jak se jmenoval skladatel, který se narodil ve stejném roce a tvořil podobně orientované dílo?
.....